

Ove Christensen

Unhooked

Verner Møller, Jørgen Povlsen og Kurt Lüders (red): *Hooked. Om vanvid og æstetik i sport og kropskultur*. Odense 1994 (Odense Universitetsforlag).

For at der kan findes kunst, for at der kan findes en eller anden æstetisk gøren eller skuen, dertil er én fysiologisk betingelse uomgængelig: rusen.

Friedrich Nietzsche

Vi lever i en tid – eller vi lever i én tid, i en ganske bestemt tid. Denne tid foreskriver en lang række forhold og livsbetingelser, som de enkelte individer må tilpasse sig. Tiden giver en organisering af en lang række væsentlige eksistensbetingelser for hvert enkelt individ. Denne overgribende eksistensbestemmelse erfares ofte som et oversubjektivt tryk, og man kan derfor tale om erfaringer af overgreb og undertrykkelse. Vi er indskrevne i en tid, som trykker os på plads, som griber os og tilsiger os, hvor vi skal være, hvordan vi skal være, og hvornår vi skal være således.

Denne erfaring af tidens overstrukturerende rolle har været et tema i megen kulturkritik gennem hele dette århundrede. Måske kan det ses som en erfaring, der med stigende generalitet sætter sig igennem, efter at den oversubjektive historie ikke længere accepteres som en uproblematisk historiefilosofi, der betragter civilisationen som mediet for indløsningen af de fra Gud til historien overgivne lykkebebudelser. Når historiefilosofiens bestemmelse af historien som den sikrede indløsning af alle men-

neskers lykke i fremtiden ikke længere accepteres, kastes historien tilbage på hin enkelte, hvorfor de overindividuelle historiske bestemmelser vil kunne forstås som overgreb mod den enkeltes livs-historiske muligheder. Tidens kontinuitet bliver en udfordring for den enkelte, da den enkelte ikke nødvendigvis føler sig vel tilrette i dette tidsforløb. Der må udvikles en anden tid – en 'egentid', som Helga Nowotny kalder det – som er frisat i forhold til 'overtiden'.

Det er interessant at se, hvordan en lang række refleksioner fra midten af det 19. århundrede og ind i begyndelsen af det 20. tager udgangspunkt i denne problematik. Tilsyneladende trænger problematikken omkring en modsætningsfuldhed i tidsbegreberne sig på. Det er endvidere interessant, at dette erfarede modsætningsforhold giver sig udslag i en rationalitets- og modernitetskritisk tilgang til erfaringerne i det (sen)moderne. Fra Bergson og frem er en ofte forekommende figur 'på jagten efter den tabte tid' som en 'anden tid' end den homogene, kontinuerlige tid. Det kan være den fyldte tid som en kvalitativ tidsbestemmelse som modsætning til det kvantitative tidsrum, hvor tiden blot ses som en succession af kvalitetsløse tidsenheder. Men det kan også være en mere mystisk inspireret nu-hed, der står uden for en abstrakt tidsfølge.

Den fyldte tid (ofte reflekteret som en organisk tid med årstidernes skiften og den nære opvækst i mor-barn-forholdet som genkommende reference, den står således i et særligt forhold til naturen og kroppen) og det fyldte nu (ofte forstået som en ekstatisk ikke-tid, hvor den enkelte kommunikerer med Gud, universet eller andetheden) har kunnet etableres

som kritiske figurer i en problematisering af en moderne civilisationsform, ud fra en forestilling om, at moderniteten i sin akkumulationsiver reducerer alt til en abstrakt tid, som netop bliver bestemmelsen i den abstrakte værdi, der skal akkumuleres.

Modsætningsfiguren i tidstermer mellem et kvantitativt og et kvalitativt tidsbegreb er ikke først opstået i de modernitetskritiske diskurser, vi finder allerede modsætningen i de forskellige tidsopfattelser hos Platon (det gnistagtige nu) og Aristoteles (tiden som bevægelses tal). Figuren er endvidere stadig operativ, hvilket man bla. kan se hos en Gilles Deleuze.

Interessant nok ser det også ud til at være den mest gennemgående figur i en nyere dansk antologi, nemlig værket *Hooked – om vanvid og æstetik i sport og kropskultur*, som er udgivet af Institut for Idræt på Odense Universitet. Allerede et blik ned over titlerne i antologien giver et indtryk af, hvad der er på spil. Der tales blandt andet om 'utidige betragtninger', 'den ekstatiske bevidsthed', 'rus', 'mystik', 'det dunkle øjeblik', 'engle', '(krops-)spil' og 'marginale oplevelser'.

Antologiens mest underholdende artikel er 'Den ekstatiske bevidsthed' skrevet af *Knud Bjarne Gjesing*. Det vises her, hvordan rusen, som rationalitetens modsætning, er en nødvendig betingelse for rationalitet. De højere kulturer eller samfund har altid eksisteret sammen med forskellige former for egen-negationer; former som sætter den enkelte ud over eller ud af den herskende form. Dette frirum nødvendiggøres af en høj kompleksitet, som bygger på en kreativitet hos de enkelte individer i kulturen.

Dette forhold demonstrerer Gjesing ved en række historiske eksempler og eksempler fra forskellige kulturer. Men mest af alt demonstrerer han det ved hjælp af myresamfundene, hvor man kan betragte, hvordan myrekulturerne, som langt de mest komplekse i ikke-menneskelige kulturer, ikke rationelt lader sig beskrive, hvis man ser bort fra rusens eller 'den ekstatiske bevidstheds' afgørende rolle. Således tager myrerne sig kærligt af en snyltebille, som æder myrernes eget afkom. Tilsyneladende har disse snyltebiller ikke noget at yde til gengæld, hvorfor deres 'ønskede' tilstedeværelse ikke lader sig rationelt forklare. »Hyppigt er snyltebillerne af en rødlig, olieskinnende farve og dertil smykket med prangende røde og gule hårduske. Under disse hårduske sidder kirtler, som udsveder det sekret, der er hemmeligheden bag snylternes magt over myrerne. Myrerne suger begærligt den afsondrede væske af hårduskene, skønt væsken er ganske uden næringsmæssig værdi... [Afsondringerne må] opfattes som et farligt hallucinogen, et narkotikum. Et eksemplar af de kvabsede *Paussider* skal endog kunne lyse med sine plumpe følehorn og således – som ved en neonreklame – vise vej til sine tvivlsomme fornøjelser.« Som i andre samfund går myrernes i opløsning, hvis denne fornøjelse går for vidt. Så vil ynglen og tuen ikke blive passet, der vil ikke blive skaffet tilstrækkeligt med mad »og sløve og initiativløse døser myrerne deres tid bort i soverummene.«

Mennesket »og myren – de to væsner på kloden, der uden sammenligning opbygger de mest komplicerede samfund – [er samtidigt] de eneste to væsner, der har et egentligt og systematisk forbrug af rusgifte.« Dette forbrug kan ikke ude-

lukkende forklares ud fra kompensatoriske forhold, da social undertrykkelse ikke forekommer hos nyrrerne. »Derimod kan man meget vel tænke sig, at den samfundsdannende evne er forenet med hangen og evnen til beruselse i en fælles forudsætning – nemlig en sprogligt formet bevidsthed.« Det har vist sig, at myrerne ved siden af mennesket har et sprog, der har en specificeringsgrad, så myrerne kan kommunikere specifikke og abstrakte størrelser til hinanden.

Sprogevnene er det, der retfærdiggør rusens systematiske forekomst. For med sproget muliggøres ikke blot kompleksitet og fælles projekter. »På den ene side åbner den sproglige bevidsthed da ganske vist for verden – udadtil gennem samfundsdannelse og verdenserobning, indadtil gennem de åndelige verdners uendelighed af fantasmer og symboler. Men på den anden side lukker sproget paradoksalt nok ude – henviser os til i al tid og evindelighed at eksistere i et opbruddets *eksodus*, der ganske vist gør os fri af slaveriet i instinkternes Ægypten, men som dog aldrig leder os hjem til Det forjættede Land. Deraf den næsten uoverkommelige sorg, der altid vil omgive det bevidste liv.« Dette giver mulighed for omsorg og medlidenhed, men det giver også en kulturel bestemt tungsindighed. »Deraf vore projekter, vor fabuleringen, vor fortvivlede higen og længsel – aldrig stillet, men kun kortvarigt mildnet i den dødlignende rus, i vor krops orgiastiske rystelser på den erotiske hengivelses tinde, i narkomanens sjælelige sus, når injektionssprøjtens stempel trykkes i bund, i meditationens dybe koncentration og ikke-koncentration, i hysteriet og den grænseløse affekt og i bevidsthedens momentane udsluk-

kelse i en kropslig anstrengelse eller smerte.«

I en fortættet poetisk stil beretter Gjesing om 'kulturens byrde' eller 'den ulykkelige bevidsthed'. Rusen og den ekstatiske bevidsthed bliver de frirum, der står i modsætning til kommunikationen og rationaliteten, men som samtidig er forudsætningen for kommunikation og rationalitet. Det ene og det andet hænger her uløseligt sammen; rationaliteten bygger på irrationalitet, og dette kan så vise sig på forskellige måder i forskellige kulturer, men det er et ontologisk fundament for kulturernes karakter af kulturer.

Niels Kayser Nielsen beskæftiger sig i artiklen 'Det dunkle øjeblik og selvet' med forholdet mellem 'overblik' og 'øjeblik'. Overblikket organiserer rationelt, medens øjeblikket mister overblikket og går op i nuet. Også her betinger de to modi hinanden og udgør samtidig hinandens modsætninger. Man kan ikke bevare overblikket i øjeblikket og øjeblikket tabes i overblikket. »Via rummet får ting og skikkelser konturer og fremtræder for vore øjne. På den anden side hviler vores forståelse i sansningens sammensmeltning med omgivelserne.« Nielsen viser, hvordan denne figur til stadighed er på spil i sportens verden, hvor sammensmeltningen giver øjeblikket en berusende effekt. Det bliver derfor også futilt at spørge: 'Hvad tænkte du egentlig, da du passerede Shilton?', er et typisk sportsjournalistisk spørgsmål efter en fodboldlandskamp, som netop ikke fanger øjeblikket, men forlanger en efterlods rationalisering af noget, der ikke kan indfanges rationelt. Det er med en kliche fra sportsjournalistikken 'sublimt', æstetisk.

En anden pointe for Nielsen er, at det øjeblik ikke kan opstå som villet. Vil man selvforfølgelsen, bliver det umuligt at glemme sig selv. Det handler således om at nå tilstanden uden vilje. Dette kan nok være værd at huske på i en kultur, hvor der tilsyneladende er et kæmpe marked for selvforfølgende og øjeblikksfremkaldende aktiviteter fra bungeyjump til paint ball haller.

En anden måde at træde i karakter i forhold til tiden på er at opleve tiden som så fuldstændig fyldt og meningsfortættet, at man glemmer tiden; kommer til at stå uden for den. Det er hvad *Kurt Lüders* oplever i fiskerhistorien 'Laksefiskeri mellem vanvid og æstetik'. Lüders beretter på sand fiskermåner, hvordan laksefiskeriet for ham udgør et rum hinsides al fomuft og normalitet. Kroppen og dens krav bliver fraværende, da alt går op i en slags ekstatiske bevidstheds fokusering på sin andethed: laksen. I en lang og omstændelig tekst føres vi ind i denne verden. Men fiskerens verden bliver nu aldrig rigtig nærværende – måske ligger den for langt fra min til at blive interessant, fascinationen udebliver, jeg bider ikke på.

I 'Mellem ørne og engle – om mediemyter, showsport og iscenesættelser' forsøger *Jørgen Povlsen* at indfange en lidt anden figur. Når sportens verden fyldes med kloninger af den fuldkomne sportsperson, opstår der måske et behov for noget andet. Hvis publikum ikke kan opleve øjeblikke af fryd eller sublinitet, når øjeblikkene er forudsatte og forudprogrammerede, mister sporten sin tiltrækning. Men så kan der opstå andre foki. Eddie the Eagle kommer for Povlsen til at stå som eksponent for et karnevalistisk element i det iscenesatte

sportsshow. Hvor andetheden ofte hentes ind via en oplevelse af transcendens gennem sportsudøvernes fantastiske præstationer, bliver Eddie the Eagle en mediefigur, som kan erstatte den sublime andethed gennem sin anderledeshed. Som en barok nar forlener Eddie dermed sporten med oplevelse af andethed.

De store iscenesættelser af OL-åbningshøjtidligheder kan ligeledes opleves som eksempler på en andethed i sportens verden. Decouflés iscenesættelse af åbningshøjtidligheden i Albertville 1992 bliver for Povlsen et eksempel på en sublim oplevelse. »I Albertville gik der en lige og konsekvent linje fra åbningshøjtidlighedens avantgardistiske og nybrydende, men stilmæssigt stringente blanding af kunstneriske virkemidler, og til sportskonkurrencernes sublim niveauer.« I modsætning til denne ses åbningen i Lillehammer som et forfald, hvor det folkelige og hyggen erstatter det sublime. Det er samtidig tankevækkende, at medens Albertville legene kunne finde plads til en Eddie the Eagle, så betød skærpede udtageskrav i Lillehammer en frasortering af 'tumberne'. Povlsen ser her en sammenhæng mellem det sublime og det skæve på den ene side, og det folkelige og ensrettende på den anden.

Ungdomskulturer og kropskulturer hører sammen. Da vores kultur generelt er en ungdomskultur udvides også kropskulturernes felt. Dette er nogle af temaerne i de sidste to artikler i *Hooked*. *Jens F. Jensen* beskriver i 'Spillemaskiner (krops-)spil & High Tech Paranoia', hvad der sker i forholdet mellem spillemaskiner og deres unge brugere, som primært er drenge. Ikke overraskende ses tiltrækningen af spillemaskiner til være mere og andet end fordummende

spil(d) af tid. Gennem spillene opstår der en mulighed for at hævne sig på det system, som opleves som styrende for især drenge. Maskinernes spil er bygget op som små narrativer, hvor en dannelse i spillenes verden gennem en helts strabadser direkte kan overføres til spillerne, men videre kan spillerne overføre en frustration over deres kulturelle indplacering som afmægtige gennem at slå maskinen og i videre forstand slå den kapital, der ligger bag spillemaskinerne. Spillemaskinerne udgør et helt repertoire i moderfaringer.

Moderfaringer og direkte modfornuft bliver også det centrale for *Christian Jantzen* og *Verner Møller* i 'Marginaloplevelser og tærskelværdier. Til installation af begrebet vanvidsidræt'. Gennem en række differentieringer i begrebet vanvidsidræt vises det her, hvordan overskridelser i forskellige iscenesættelser kan sætte en modfornuft, der er anderledes end den dagligdags. I postmoderniteten opleves tiden som meningsløs, men ved at udfordre meningsløsheden i vanvittige gøremål som marathon, triatlon, pælesidning, bjergklatring, bungejumps, faldskærmsudspring osv. kan der etableres rum med alt for meget mening; hypermening kunne man kalde det, hvilket forfatterne dog ikke gør.

Ved at knytte an til forskellige forestillinger om individuelle overskridelser kastes der kritisk lys ind over meningsløsheden i den nuværende kultur. Værditømmingen lader sig således erfare gennem det excessive, gennem overdrirelsen. Dette bliver samtidig en kritik af den demokratiske og folkepædagogiske idræt, som blot ses som en forlængelse af det moderne projekt.

Artiklen er på sine steder den mest udfordrende og tankevækkende og den

eneste der eksplicit forsøger at sætte sin problematik ind i en forestilling om et paradigmatisk skift.

Der er i *Hooked* ikke blot tale om en gentagelse af en modernistisk rationalitetskritik, men en indskrivning af denne i et såkaldt postmoderne erkendelsesrum. Der tales nok om et modstands-potentiale, om en modfornuft, om en kropskultur i modsætning til en éndimensionaliseret fornuft osv., men disse ses ikke som revolutionære i den forstand, at de vil vise ud af (nu)tiden. Tværtimod ses disse modforhold at være indeholdt i tiden, som en slags overlevelsrum eller frihedsrum, der eksisterer i et parallelt erfaringsunivers. Frihed ses således ikke i en figur med historisk indløsning, hvor den herskende rationalitet nødvendigvis må afskaffes, for at friheden kan muliggøres. De fri rum er altid-allerede mulige, og de kommer til at udgøre en slags refugium i det (aller)sen(este)moderne. De eksisterer bla. i sport og kropskulturer, men også i det vanvittige og det æstetiske.

Der er heller ikke tale om, at 'frigørelsen' ses som et i sig selv homogent kollektivt projekt. At sætte sig selv fri for en tid bliver mere et individuelt alternativ eller en livsstil hos bestemte grupper. Igen kan man i forhold til den modernistiske civilisationskritik bemærke afstanden til såvel revolutionsforestillingerne som historiefilosofiske indskrivninger. Endelig kan man se en forskel ved, at det hos forfatterne i *Hooked* ikke opfattes som et tabu at beskæftige sig med positiveringer af frirummene. Med den fraværende historiefilosofiske overbygning er det blevet muligt at beskæftige sig med, hvilke konkrete muligheder der eksisterer ved siden af den kvalitetsløse, kontinuerte tid. Alt i alt

kan man her tale om en befriende og af-dramatiseret form for kulturkritik, der ikke nødvendigvis må affærdige den herskende kultur i sin totalitet, inden den kan påtage sig en beskrivelse af en modstand, en modfornuft, en modtilværelsesform, en moderfaring, eller hvad man nu vælger at kalde det.

Man kan så undre sig over den placering, som æstetikken, og her især det sublimе, får tildelt i denne kulturkritik. Den æstetiske erfaringsform har netop i den modernistiske kritik haft rollen som et frirum - ved siden af filosofien, men samtidig privilegeret i forhold til filosofien - der kan artikulere kritik fra, da den æstetiske erfaringsform ikke lod sig indordne under den herskende rationalitet; samtidig har kunsten altid været bundet til det sanselige, hvorfor rationalitetens reduktion af fornuften har været umiddelbar mærkbar.

Man kan måske også undres over det forhold, at disse postmoderne kulturkritikere har brug for en dualisme: mellem det ene og det andet. Er det mon nødvendigt at installere en andethed som en kritisk artikulation af det ene for at tematisere dét, som en del af forfatterne benævner det postmoderne? Det er vel i forlængelse af artiklerne et spørgsmål, om ikke netop denne dualistiske figur (det ene over for det andet; det falske over for det sande; kultur over for natur; tiden som udstrækning over for tiden som intensitet osv.) er knyttet til en stærk kulturkritik, som kan stå i et absolut modsætningsforhold til den (nu)værende kultur. Måske kunne man forestille sig, at af-dramatiseringen gå lidt længere, og at man kunne tematisere kulturelle forhold uden at indskrive dem i en kritisk dualisme, men dermed satse på forholdenes egenart i den valgte temati-

sering. Der kunne så måske blive tale om en kulturanalyse i stedet for kulturkritik? Men, kunne der modsat spørges, er dette overhovedet ønskeligt?

Jeg har her forsøgt at læse en samlen-de problematik ud af antologien. Derved er der ikke ydet de enkelte artikler retfærdighed, og den første artikel 'Den arme synder - utidige bemærkninger om tidens sunde fornuft' af Lars-Henrik Schmidt falder helt uden for problematikken. Artiklerne er meget forskellige og går ikke nødvendigvis op i en enhed. Der gives mange interessante bud på forskellige forståelser af kropskulturer.

De fleste af artiklerne kunne have tålt en redaktionelt behandling, som havde skåret dem til i forhold til deres indhold. Næsten alle artiklerne dyrker deres egen skrift, og hvis der er nogen, der er *hooked*, er det de forskellige forfattere, der tilsyneladende har fået et sted, hvor de har kunnet få lov til at skrive så meget de ville. Mange af artiklerne har fået lov til at blive for lange til at kunne få læseren på kroge. Jeg blev ikke hooked.

